

NHF's historie

En 60-årsings fødsel og livsløp

Stig Skreslet

Utgitt ved 60-årsjubileet 2009

Innledning

Norske havforskeres forening ble konstituert under et møte arrangert i Bergen 13.-15. desember 1949, etter initiativ fra Fiskeridirektoratet. Hensikten var å fremme innbyrdes samarbeid mellom Norges havforskere, men også kunnskapsutveksling mellom fiskere og forskere.

Behovet for en samarbeidsorganisasjon oppsto som en følge av 1. verdenskrig, da landets velfungerende og suksessrike fiskeriforskning som ble ledet av Johan Hjort, mistet både forskningsfartøyet "Michael Sars" og styresmaktens interesse. Etterkrigstidens marine forskningsmiljø framsto etter hvert som fragmentert, uorganisert og prisgitt statlige lavbudsjetter. Noen forskere lyktes imidlertid i allianser med privat kapital. Roald Amundsens sju-årige ekspedisjon med "Maud" var springbrettet som sendte H.U. Sverdrup til evig berømmelse innen internasjonal oseanografi. Hvalfangstredere Lars Kristensen finansierte og organiserte en rekke vitenskapelige ekspedisjoner til Sørishavet med fartøyene "Odd I", "Norvegia" og "Torshavn", der mange norske havforskere utførte oppsiktsvekkende forskning på antarktisk biologi og grunnleggende pionerarbeid på hvalartenes bestandsøkologi.

Tiden fram til 2. verdenskrig var en periode da havforskningen ble mer disiplinorientert. Mangelen på statlig interesse og retningsvalg for havforskningen kan ha fristilt forskere og tillatt dem å utvikle sine egne grunnforskningsinteresser. De tidlige generalistenes økologiske vidsyn og praktiske anvendelse av sin viten innen fiskeriforskning, vek for utviklingen av spesialiteter som gikk i dybden på vitenskapelige problemstillinger innenfor kjemisk, fysisk og biologisk oseanografi.

Formål ved dannelsen av Norske havforskeres forening

Mellomkrigstidens marine grunnforskning var vitenskapelig fruktbar, men neppe direkte anvendbar for myndigheter som hadde ambisjoner om å gjenreise Norges fiskerier etter freden i 1945. Dette kom fram i 1948, året etter at Fiskeridepartementet ikke fikk gjennomslag for å etablere et norsk havforskningsråd. Fiskerimyndighetene valgte da å møte 30 norske havforskere med forslag om dannelsen av et råd av vitenskapsmenn som arbeider med havforskning. Rådets formål skulle være å "søke de forskjellige grener av norsk havforskning best mulig koordinert, søke samarbeid mellom de interesserte institusjoner og forskere og ellers å arbeide for fremme av norsk havforskning på en slik måte som rådet finner formålstjenlig". Denne intensjonen dannet bakteppet for etableringen av NHF i 1949.

På dette tidspunkt hadde Regjeringen opprettet tre forskningsråd, NTNF i 1946 og NAVF og NLVF i 1949. Etersom en sammenslutning av havforskere ville være en privat forening, valgte forsamlingen som konstituerte NHF å ikke bruke betegnelsen råd, men kalle sin organisasjon med det navn foreningen fortsatt har. Foreningens formål ble nærmere spesifisert til a) framlegging av vitenskapelige resultater i årlige møter, b) interdisiplinær utnyttelse av forskningsresultater, c) fremming av forskning som støtter næringslivet, d) effektiv utnyttelse av fartøyer og andre tekniske hjelpemidler, e) uttalelser om representasjon i internasjonalt samarbeid og f) forberede norsk medvirkning i Det internasjonale råd for havforskning (ICES).

Forskningspolitisk storhet i to dekader

NHF ble fra starten ledet av formann, sekretær og tre styremedlemmer, slik styret fortsatt er sammensatt. H.U. Sverdrup som ble valgt til foreningens første formann, arbeidet imidlertid ut fra vedtekter som ga et sterkere mandat og større offisielt handlingsrom enn det foreningen har hatt i mer moden alder. Det ga seg konkrete utslag allerede i 1949 da NHF etablerte

Marinbiologisk planutvalg som var et rådgivningsorgan overfor NAVF, vedrørende søknader om økonomisk støtte. Året etter etablerte NHF Fjordutvalget som planla og koordinerte nasjonale, tverrfaglige undersøkelser i Hardagerfjorden i 1955-56, finansiert av NAVF.

I 1969 startet NHF to behovsutredninger. Den ene førte til at NHF la ned Marinbiologisk planutvalg i 1970 og opprettet Norsk oseanografisk komité (NOK) i 1971. NOK var rådgivningsorgan for NAVFs Råd for naturvitenskapelig forskning og besto av delegater fra alle norske forskningsinstitusjoner som utførte marin forskning. Delegatene møttes i årlige møter for å velge ledelse, drøfte tiltak og fatte vedtak som kunne fremme norsk havforskning. Til støtte i den daglige driften av NOK disponerte ledelsen fra starten av en fulltids sekretær som mottok sin lønn fra NAVF og hadde kontorplass der.

NHFs andre behovsutredning om et nasjonalt datasenter for marin forskning, ble lagt fram for NOK som leverte sin innstilling videre til departementene. Det førte til dannelsen av Norsk oseanografisk datasenter (NOD) som ble samlokalisert med Havforskningsinstituttet. En annen viktig sak for NOK var NAVFs oppfordring om å utføre en perspektivanalyse for norsk oseanografi. Den ble lagt fram i 1976 og førte umiddelbart til opprettelsen av NOKs fartøyutvalg som i 1978 la fram sin innstilling om behov for nye forskningsfartøy. Den ble oversendt Forskningsdepartementet (KUD) og ga støtet til et påkrevet utskiftingsprogram. Ut over de nasjonale oppgavene holdt NOK god kontakt med internasjonale organer der Norge var representert og var i denne sammenheng rådgivende for Utenriksdepartementet.

Glansår og nedtur med Norsk oseanografisk komité

Gjennom dannelsen av NOK overførte NHF mye av sin tidligere forskningspolitiske funksjon til en organisasjon som hadde større legitimitet, i kraft at dens instituttrepresentasjon og sin offisielle tilknytning til NAVF. Foreningen hadde imidlertid fortsatt stor innflytelse ved at formannen i kraft av sitt verv var medlem av NOKs arbeidsutvalg. Det ble likevel slik at NHF la økende vekt på vitenskapelige problemstillinger og formidling av forskningsresultater. Det resulterte bl.a. i at foreningen i 1974 arrangerte et internasjonalt symposium om betydningen av naturlig ferskvannsavrenning for organisk produksjon i fjorder og kystfarvann. Resultatene ble utgitt av NHF i boken *Fresh Water on the Sea* i 1976, men førte allerede under symposiet til dannelsen av en *ad hoc* gruppe av norske deltakere som fremmet forslag om prosjektet De norske kyststrøm. Prosjektet ble anbefalt av NOK samme år og medførte bevilgninger fra NAVF til gjennomføring i 1975-79. De faglige bidragene til avslutningssymposiet i 1980 ble publisert året etter i to-bindserket *The Norwegian Coastal Current*.

Fram til 1977 arrangerte NHF alle sine årsmøter på Geilo som ligger greit tilgjengelig for forskningsmiljøene i Oslo og Bergen. I årene etter ambulerte årsmøtene mellom steder der andre forskningsmiljø var under utvikling. De faglige programmene som til da var mest tilrettelagt for medlemmene, fikk fra 1978 innslag av temasesjoner tilrettelagt som informasjon til brukere av forskningsresultater, gjerne vinklet i retninger som kunne vekke lokal interesse på de stedene årsmøtet ble arrangert. Fra 1987 ble temasesjonene arrangert som miniseminarer med inviterte foredragsholdere.

Arbeidsdelingen der NOK ivaretok forskningsstrategiske oppgaver mens NHF ivaretok intern og ekstern forskningsformidling fungerte etter hensikten, men var allerede fra starten påvirket av begivenheter som satte motkrefter i emning. Sildestammens sammenbrudd i 1968 medførte en mangeårig tillitskrise mellom fiskere og forskere og medførte strategiske omlegginger i fiskeriforskningen. Samtidig ga funn av olje i Nordsjøen i 1968 og et vellykket eksperiment med oppdrett av laks i sjøen i 1969 støtet til to nye næringer som fikk økende innflytelse på organisering og prioriteringer innen norsk havforskning.

NAVF som tidligere hadde finansiert nærmest all norsk havforskning, måtte i økende grad fram mot 1980-tallet overgi all anvendt marin forskning til NTNF, NLVF og NFFR.

NAVF ble sittende tilbake med lavt prioritert grunnforskning og måtte halvere NOKs sekretærstilling. De andre forskningsrådene avsto fra å gi økonomiske bidrag til NOK som dermed tapte forskningspolitisk legitimitet og måtte legge ned seg selv i 1986.

Forsøk på gjenreising av forskningspolitisk medinnflytelse

Et flertall av medlemmene i NHF var uenig i nedleggningen av NOK. NHF oppnevnte derfor et utvalg som i 1987 foreslo at NOKs funksjoner skulle ivaretas av et utvidet NHF-styre.

Årsmøtet vedtok imidlertid å samarbeide med en nyetablert Norsk forening for akvakulturforskning om å gjenopprette en samarbeidsorganisasjon tilsvarende NOK. Allerede i 1988 arrangerte de to foreningene et møte som valgte en arbeidsgruppe til å forestå etableringen, men den kom ikke i gang. NHF henvendte seg imidlertid skriftlig til Regjeringen hvert år i 1989-91 med forsøk på gjenoppretting av en NOK, men fikk aldri svar, trolig grunnet departementenes fokus på omleggingen fra fire til ett forskningsråd i 1993.

I forbindelse med NHF sitt årsmøte i 2001 ble 17 marine forskningsinstitusjoner i landet invitert til å stifte en ny organisasjon til erstatning for NOK. Den fikk navnet Norsk samarbeidsråd for marin forskning (NOSAM) og tegnet ni medlemsinstitusjoner. At Universitetet i Bergen valgte å stå utenfor var en betydelig svakhet. Det kan ha medvirket til at NOSAM ikke fikk større oppslutning og ikke har blitt oppfattet som legitim av Norges forskningsråd. NOSAM eksisterer fortsatt, men går på sparebluss. Mer vellykket var innmeldingen av NHF i The European Federation for Marine Science and Technology Associations (EFMS) i 2001. Denne organisasjonen har europeiske havforskerforeninger som medlemmer og søker innflytelse innenfor EU-systemets forskningsorganisasjon.

Samtidsperspektiv

De siste år har NHF rendyrket sin funksjon som formidler av forskningsresultater mellom medlemmene, gjennom vitenskapelige foredrag og postervisninger i årsmøtene. Foreningen har oppgitt tidligere forskningspolitiske ambisjoner og har ingen formell innflytelse på norsk forskningspolitikk. Biologer er i flertall og bidrar sterkt i rekrutteringen til foreningens styrefunksjoner. Det markante innslaget av geofysikere og fiskeriforskere som var med på å danne foreningen i 1949, er nå sterkt underrepresentert i medlemsmassen og kan delvis forklare at foreningen ikke har sterkere flerfaglig oppslutning i dag. Hovedårsaken kan imidlertid være at styringen av norsk havforskning er flyttet fra åpne demokratiske prosesser i forskningsmiljøet til lukkede byråkratiske prosesser i departementer og Norges forskningsråd. Også havforskere benytter seg av retten til å søke makt og innflytelse der den kan finnes og svikter arenaer der den mangler.

Referanser

- Hognestad PT 1999. Norske havforskeres forening gjennom 50 år. Norske havforskeres forening. 20 pp.
- Mork M & R Sætre 1981. *The Norwegian Coastal Current*. University of Bergen. 795 pp.
- Sakshaug E & H Mosby 1976. En oversikt over norsk oseanografis historie fram til den 2. verdenskrig. Pp 209-232 i E. Sakshaug, FE Dahl & NP Wedege (red) *Norsk oseanografi – status og perspektiver*. Norsk oseanografisk komité, Oslo.
- Skreslet S (in press). History of Norwegian marine science. *Océanis*.
- Skreslet S, R Leinebø, JBL Matthews & E Sakshaug 1976. *Fresh Water on the Sea*. The Association of Norwegian Oceanographers. 246 pp.